

УДК 346.2+347.72.04

DOI: 10.15587/2523-4153.2023.283562

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ЗЛИТТЯ ТА ПРИЄДНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ЗАРУБІЖНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ (ЄС, ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ, США)

Н. В. Щербакова

Taking into account Provisions of the Association Agreement between Ukraine and the EU in the field of legislation on companies and corporate governance, which leads to the regulation of the activities of corporations, in particular the regulation of the processes of reorganization of economic organizations at the national level to the requirements of international standards and a gradual rapprochement with the rules and recommendations of the EU, a comparative legal research of the process of merger and accession of economic organizations today seems necessary and actual.

It is distinguished, general and distinctive qualifying signs of merger and accession of economic organizations, which will be used to improve the concepts provided to these processes. It is substantiated that mergers and accessions are independent forms of reorganization of economic organizations.

The comparative legal analysis of legislation of Ukraine with the legislation of the EU, the Member States of the EU (Belgium, Germany, France), Great Britain and the USA on the issues of reorganization in the form of merger and accession is provided and the following main conclusions are made:

in the legislation of the EU and in the legislation of the EU Member States there are two ways of merging: (1) “merger by acquisition”/ “merger to an existing company” and (2) “merger by the formation of a new company”/ “merger to a new company”, which in its essence corresponds to such domestic forms of reorganization as “accession” and “merger”, accordingly;

in the legislation of the EU, Great Britain, as well as EU member states, such a category as “accession” is not allocated as an independent legal form of reorganization of the company, but is considered as a kind of “merger” category;

in US Law, merger processes of two or more corporations are indicated by terms such as “merger” and “consolidation”; US Tax Law applies the concept of “corporate reorganization”, which has 7 types of reorganizations (A-G), among which there are one of the types – a type A “statutory merger or consolidation”, which in its essence corresponds to the processes of merger and accession, which is inherent in domestic legislation;

in the legislation of foreign countries, the concepts of “merger”, “consolidation”, “amalgamation”, “acquisition”, “takeover” are similar to each other; in economic essence relate to the forms of business consolidation; act as an instrument to increase the competitiveness of the company; from a legal point of view differ from each other – according to the procedure;

in the legislation and practice of foreign countries, the variety of processes such as “merger”, “consolidation”, “amalgamation”, “acquisition”, “takeover” is covered by a single economic and legal phenomenon, as “Merger and Acquisition” or M&A, which by the legal nature of the concluded agreements is much wider than such domestic forms of reorganization of economic organizations as “merger” and “accession” and is not always accompanied by the implementation of reorganization process

Keywords: reorganization, economic organization, company, merger, accession, consolidation, takeover, amalgamation, acquisition, M&A

How to cite:

Shcherbakova, N. (2023). Comparative legal analysis of processes of merger and accession of economic organizations in national and foreign legislation (EU, UK, USA). ScienceRise: Juridical Science, 2 (24), 55–71. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2023.283562>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Процеси реорганізації господарських організацій, спрямованих на укрупнення бізнесу шляхом злиття та приєднання історично виникли в законодавстві Великої Британії та були надбанням створення в англійському корпоративному законодавстві цих правових конструкцій, згодом

з'являються в законодавстві більшості штатів США. Глобалізація, макроекономічні процеси, швидко змінюване конкурентне середовище змушує суб'єктів вдаватися до різних трансформаційних змін та стратегічних дій економічного характеру – як наслідок відбувається стрімкий розвиток фондового ринку, домінування корпоративної форми організації бізнесу, що сприяє прогресивному вдосконаленню положень корпоративного законодавства про реорганізацію компаній в цих державах.

З розвитком економічних відносин, нарощенням капіталу компаній; покращенням показників економічного росту діяльності та підвищенням інвестиційної привабливості, утриманням завойованих позицій у певному виді ринку чи в його сегменті відбувається пошук дієвих механізмів щодо забезпечення зростання економічного становища господарських організацій шляхом впровадження таких форм реорганізації як злиття та приєднання в національне законодавство.

Враховуючи Положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1] в сфері законодавства про компанії та корпоративне управління [2, с.11–12], що зумовлює привести регулювання діяльності корпорацій (зокрема регулювання процесів реорганізації господарських організацій) на національному рівні до вимог міжнародних стандартів і поступове зближення з правилами та рекомендаціями ЄС, порівняльно-правове дослідження процесів «злиття» та «приєднання» господарських організацій на сьогоднішній день убачається необхідним та актуальним.

2. Літературний огляд

У науковій літературі теоретичним питанням, які стосуються самого поняття реорганізації, так і окремих форм її проведення, зокрема механізмам злиття та приєднання у національному та глобальному вимірі, приділено чимало уваги. Серед науковців, які займалися такою проблематикою, варто назвати дослідження як вітчизняних авторів: О. А. Беляєвич (розглядає питання правонаступництва суб'єкта господарювання шляхом злиття та показує різницю цього процесу за законодавством ЄС) [3], О. М. Вінник (надає характеристику формам реорганізації акціонерних товариств) [4, с.149–150], Д. В. Жекова [5, с.10–12] (досліджує питання реорганізації та її видів, зокрема надається порівняльно-правовий аналіз поділу юридичної особи із законодавством ЄС), А. П. Єфименка (визначає напрямки гармонізації законодавства України та ЄС у сфері регулювання діяльності та бухгалтерської звітності товариств) [6, с.23–26], О. Р. Кібенко (аналізує процеси реорганізації в законодавстві України та ЄС в аспектах створення та припинення компаній) [7, с.360–368], В. М. Кравчука (надає загальний аналіз реорганізації господарських товариств порівняно із процесом ліквідації) [8, с. 656–658], І. М. Кучеренко (узагальнює ознаки реорганізації юридичних осіб та її форм) [9, с.48–55], Л. В. Сіщук (досліджує питання реорганізації та її форм з позиції універсального та сингулярного правонаступництва) [10, с.32–36], Ю. М. Юркевича (розглядаються теоретико-правові питання припинення юридичних осіб в порядку правонаступництва) [11, с.63–65] та інших, так й іноземних авторів – Віктора Туронія (досліджує законодавство США з оподаткування корпоративної реорганізації та визначає її види) [12, с.2–7], Патріка Гохмана (аналізує процеси M&A за законодавством США та їх застосування на практиці) [13, с. 11–13, 631], Бренді Ханніган (надає аналіз процедури поглинання компаній за законодавством Великої Британії) [14, с.716–718], Вільяма Віслі (досліджує типи реорганізації в податковому законодавстві США) [15, с. 975–77], Пола Девіса (аналізує загальні питання сутності реорганізаційних процесів в Великій Британії) [7, с. 367–368] тощо. Разом з тим, динамічний розвиток і спеціалізація економічних зв'язків, оновлення законодавчої бази, зміни в структурній побудові національної економіки зумовлюють доцільність продовження наукового пошуку в межах зазначеної проблематики, зокрема у напрямку комплексного порівняльно-правового аналізу юридичних і економічних характеристик таких форм реорганізації як злиття та приєднання з позиції національного та зарубіжного законодавства.

3. Мета та завдання

Мета дослідження – надати порівняльно-правовий аналіз законодавства України із законодавством ЄС, держав-членів ЄС, Великої Британії та США щодо питань реорганізації в формі злиття та приєднання господарських організацій; визначити спорідненість та відмінність зазначених процесів в національному та зарубіжному законодавстві України, а також окреслити шляхи удосконалення національного законодавства.

Для досягнення поставленої мети були сформовані наступні завдання:

1. визначити загальні та кваліфікуючі ознаки понять «злиття», «приєднання» за законодавством України;
2. дослідити категорію поняття «злиття» в законодавстві ЄС та національному законодавстві держав-членів ЄС;
3. проаналізувати положення нормативно-правових актів Європейського Союзу, Великобританії та США, які закріплюють визначення понять «злиття» та «приєднання»;

4. встановити співвідношення понять «злиття», «приєднання», «об'єднання», «поглинання» в національному та зарубіжному законодавстві.

4. Матеріали і методи дослідження

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові методи та спеціальні методи наукового пізнання. За допомогою методів аналізу і синтезу комплексно досліджуються процеси злиття та приєднання, як самостійні форми реорганізації господарських організацій, які відносяться до основних форм укрупнення бізнесу. Діалектичний метод застосовано при визначенні ключових понять та категорій, які використовуються у науковому дослідженні; надає можливість виокремити кваліфікуючі ознаки злиття та приєднання. Формально-юридичний (догматичний) метод уможливив аналіз теорії права, господарсько-правової доктрини, нормативно-правових актів, практики їх застосування в сфері реорганізації господарських організацій шляхом злиття та приєднання. Порівняльно-правовий метод становив основу даного дослідження під час порівняння сутності процесів злиття та приєднання в національному законодавстві та в законодавстві ЄС, Великої Британії та окремих штатів США.

5. Результати дослідження

В чинному законодавстві, зокрема в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [16] та Господарському кодексі України (далі – ГК України) [17], питання реорганізації та її форм, проведення процедури врегульовані, але недостатньо, подекуди носять фрагментарний характер. Щодо з'ясування визначень форм реорганізації, зокрема злиття та приєднання, як форм укрупнення бізнесу суб'єкта господарювання, то кодифіковані акти на сьогодні не містять таких визначень. Втім, так було не завжди. І, якщо ЦК України, передбачавши загальну процедуру проведення реорганізації юридичних осіб в формах злиття та приєднання, не містив визначень форм реорганізації юридичних осіб, то ГК України до 07.07.2014 року надавав визначення формам реорганізації. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 59 ГК України передбачалось, що у разі злиття суб'єктів господарювання усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття. Згідно ч. 3 ст. 59 ГК України – у разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання до цього останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання.

Отже, на сьогоднішній день питання визначень форм реорганізації господарських організацій не регламентуються кодифікованими актами, а віддані на відкуп нормам спеціального законодавства. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 117 Закону України «Про акціонерні товариства» [18] злиттям визнається процедура припинення кількох акціонерних товариств, за якої такі товариства передають товариству- правонаступнику все своє майно, всі права та обов'язки, а їх акціонери отримують в обмін на належні їм акції товариства-правопередника акції товариства- правонаступника, емісія яких здійснюється в рамках процедури злиття. В свою чергу, згідно ч. 1 ст. 119 аналізованого Закону приєднанням акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства (кількох товариств) з передачею ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, усіх прав та обов'язків іншому акціонерному товариству- правонаступнику.

Як убачається із наданих в Законі України «Про акціонерні товариства» визначень форм реорганізації «злиття» та «приєднання», останні характеризуються такою кваліфікуючою ознакою, як припинення акціонерного товариства. І, якщо для приєднання акціонерного товариства – це є цілком справедливо, оскільки під час приєднання, дійсно, припиняється одне акціонерне товариство або декілька акціонерних товариств та ніякий новий суб'єкт права в процесі не створюється; тоді, як при злитті, характерним є не тільки припинення двох або більше акціонерних товариств, але й створення нового суб'єкта права. Цілком вірогідно, що така ситуація пов'язана із тим, що норми про злиття та приєднання, власно кажучи, як й інших форм, розташовані в розділі XVIII «Виділ та припинення акціонерного товариства», а тому і визначення цих форм подається виключно через таку кваліфікуючу ознаку, як припинення.

На відміну від Закону України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [19] враховує ці особливості. Так, відповідно до ч. 1 ст. 49 аналізованого Закону злиттям є створення нового господарського товариства- правонаступника з переданням йому всього майна, всіх прав та обов'язків декількох товариств, що припиняються внаслідок цього. Приєднанням є припинення одного або декількох товариств з переданням ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, всіх прав та обов'язків іншому господарському товариству- правонаступнику (ч. 1 ст. 50 вказаного Закону).

Враховуючи складність економічної та правової природи процесів «злиття» та «приєднання», в науковій літературі зазначаються різні трактування цих понять. Як вказує Ю. М. Юркевич, головною відмінністю між злиттям та приєднанням як юридичними категоріями є те, що злиття, на відміну від приєднання, визнається способом і утворення, і припинення юридичних осіб, тоді як

приєднання – лише способом припинення юридичних осіб [11, с.63–64]. Такої ж позиції дотримується і Л. В. Сіщук, зауважуючи, що така форма реорганізації як злиття, передбачає припинення юридичної особи і створення нової – її правонаступника, тоді як приєднання передбачає тільки припинення суб'єкта, який приєднується [10, с.33]. Д. В. Жеков визначає, що, на відміну від злиття, у процесі якого припиняють дію усі організації, що зливаються, та створюється новий суб'єкт, то під час приєднання одна з організацій, що реорганізується, завжди зберігає свою правосуб'єктність [5, с.10–11].

В свою чергу О. М. Вінник та В. С. Щербіна [4, с.149], О. Р. Кібенко [20, с. 435], І. М. Кучеренко [9, с.49], В. Н. Гайворонський, В. П. Жушман, Є. М. Белоусов [21, с.87] та ін. справедливо відмічають, що при приєднанні нова юридична особа не створюється, а все майно в повному обсязі, а саме в порядку універсального правонаступництва переходить до існуючої юридичної особи- правонаступника [22, с.384], тобто виокремлюють ще одну кваліфікуючу ознаку, яка притаманна вказаним процесам – універсальне правонаступництво. В результаті тільки змінюється майновий стан господарської організації, до якої відбувається приєднання, та припиняється господарська організація, яка приєднується. Отже, нечіткість зазначеного вище положення ч. 1 ст. 56 ГК України, в якому приєднання, так як і злиття, виділ, поділ, перетворення визнано способом створення суб'єкта господарювання, можна вважати непорозумінням, на що неодноразово зверталась увага у науковій літературі, тому пропонується уточнити норму ч. 1 ст. 56 ГК України шляхом виключення приєднання із переліку форм реорганізації, які виступають у якості способу створення суб'єкта господарювання. Втім, з економічної точки зору, безумовно, під час реорганізації практично в будь-якій із форм перед нами постає оновлений суб'єкт господарювання. Виключенням може бути реорганізація у формі перетворення, якщо змінюється тільки організаційно-правова форма без зміни розміру статутного капіталу/складеного капіталу., а в результаті приєднання, так як і в результаті злиття – не тільки оновлений, але й майново-збільшений (укрупнений) суб'єкт.

В спеціальному законодавстві, зокрема в банківському та страховому, зберігається така ж тенденція, як і в загальному: визначення форм реорганізації «злиття» та «приєднання» подається або через загальне визначення «реорганізація банків» (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [23]), або через кваліфікуючу ознаку – припинення діяльності страховиків шляхом злиття, приєднання (п. 1.3. Положення про особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків [24]). В свою чергу Закон України «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків» [25] в ч. 1 ст. 1 передбачає, що банк або банки мають право здійснити реорганізацію шляхом приєднання до іншого банку за спрощеною процедурою, передбаченою ч. 4 ст. 1 (встановлюється порядок послідовних дій за спрощеною процедурою).

Проте, так було не завжди, зокрема редакція ч. 4 ст. 26 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (до 24.07.2009 р. [26]) визначала приєднання, як припинення діяльності однієї господарської організації та передачу належного їй майна, коштів, прав та обов'язків іншій організації. Крім того, під час приєднання комерційного банку всі його майнові права та обов'язки могли передаватися та закріплюватися за новим суб'єктом внутрігосподарських відносин – структурним підрозділом (філією) банка- правонаступника (п. 5.2.1. Методичних рекомендацій про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків [27]). Така ж особливість була притаманна приєднанню страхових організацій (п. 1.3. Положення про особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків). Отже, приєднанню банків були властиві дві істотні особливості, відмінні від приєднання для інших суб'єктів права: (1) правова можливість приєднання тільки однієї особи/одного суб'єкта за одну процедуру реорганізації шляхом приєднання; (2) можливість збереження суб'єкта, який припиняється, у вигляді структурного підрозділу (філії) та закріплення за ним майнового комплексу господарської організації (банку), який припинив своє існування. Такі особливості в приєднанні суб'єктів із загальною та спеціальною правосуб'єктністю дозволяли виокремити відповідно загальний та спеціальний порядок приєднання: перший – загальний порядок діяв на товарному ринку, другий – спеціальний – на банківському та страховому. На сьогоднішній день ці процеси притерпіли змін, а отже, кількість залучених суб'єктів під час проведення реорганізації банків або страховиків шляхом злиття або приєднання не обмежена. Вважаємо, що подібні зміни були обумовлені тим, щоб забезпечити, перш за все, стабільність банківської системи шляхом оптимізації процедур реорганізації та капіталізації банків, а також й інших учасників фінансового ринку.

Злиття та приєднання мають не тільки відмінні, але й загальні риси. Як злиття, так і приєднання, є правовими формами укрупнення бізнесу, призводять до капіталізації грошових коштів та матеріальних ресурсів господарських організацій, зокрема банків [28, с.189; 29, с.57; 30, с.5-6; 31, с.129], корпоративної консолідації українського бізнесу [32, с.122], збільшення вартості чистих активів [33, с.85]. В силу цього антимонопольне законодавство визнає їх формами економічної концентрації та передбачає державний контроль при злитті та приєднанні (ч. 2 п. 1 ст. 22, ч. 1 ст. 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [34]), що виступає гарантією права суб'єктів господарювання на добросовісну конкуренцію [35].

Враховуючи значимість злиття та приєднання як форм економічної концентрації капіталу, яка може призвести до істотного обмеження конкуренції на ринку та створити потенціальні умови для монополізму, вони регулюються законодавством будь-якої ринково орієнтованої держави. Слід зазначити, що такі форми реорганізації господарських організацій, як злиття та приєднання, притаманні й законодавству зарубіжних країн із тими чи іншими відмінностями, зокрема різницею в термінології, неоднаковим розумінням зазначених процесів.

Так, на відміну від законодавства України, в праві ЄС виокремлюють два види злиття публічних акціонерних компаній (ст. 88 Директиви ЄС № 2017/1132 щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація) від 14 червня 2017 р.): (1) *“merger by acquisition”* (злиття шляхом придбання) та (2) *“merger by the formation of a new company”* (злиття шляхом заснування нової компанії).

Злиття шляхом придбання означає операцію, у результаті якої одна чи більше компаній припиняються без процедури ліквідації (такі компанії розформовуються) та передають всі свої активи та зобов'язання іншій компанії (яка вже існує) в обмін на випуск акціонерам придбаної компанії або компанії акцій компанії, що придбаває, та, можливо, грошову виплату, якщо така здійснюється, в розмірі не більше 10 % номінальної вартості випущених таким чином акцій або, якщо вони не мають номінальної вартості, їхньої облікової номінальної вартості (ст. 89). При цьому слід зазначити, що з огляду на вітчизняне законодавство, такий різновид реорганізації юридичних осіб розглядають як приєднання.

Злиття шляхом заснування нової компанії означає операцію, в результаті якої декілька компаній припиняються без процедури ліквідації (такі компанії розформовуються) та передають всі свої активи та зобов'язання новій компанії, яку заснують, в обмін на випуск своїм акціонерам акцій нової компанії та, можливо, грошову виплату, якщо така здійснюється, у розмірі не більше 10 % номінальної вартості випущених таким чином акцій або, якщо вони не мають номінальної вартості, їхньої облікової номінальної вартості (ст. 90). У вітчизняному праві така форма реорганізації називається злиттям. Такі ж види злиття (*“merger to an existing company”*, *“merger to a new company”*) характерні і для низки держав-учасниць ЄС, зокрема для Бельгії [36, с. 115], Німеччини [37, с. 64], Франції [38, Art. 236-1, с. 132].

При цьому слід відмітити, що до недавнього часу вітчизняне законодавство не передбачало можливості видачі акціонерам товариства, що припиняється, акцій новоствореного товариства та виплату їм грошових коштів. Втім, з 01.01.2023 р. абсолютно оновлена редакція Закону України «Про акціонерні товариства» вже передбачає таку правову можливість – що показує намагання законодавця наблизити норми чинного законодавства до норм законодавства ЄС. Так, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 117 аналізованого Закону умови злиття можуть передбачати здійснення акціонерам грошових виплат у розмірі, що не перевищує 10 відсотків загальної номінальної вартості випущених акцій новоствореного товариства. Проте, подібної норми щодо умови про грошові виплати акціонерам для такої форми як приєднання не міститься.

В праві Великої Британії використовується більш узагальнюючий термін *“merger”*, яким позначається не просте злиття, а будь-які правові форми об'єднання компаній [7, с. 367]. Зокрема, в ст. 904 «Злиття та компанії, що зливаються» Закону про компанії 2006 року (*Company Acts 2006*) закріплено, що злиття компаній може відбуватися двома способами:

- 1) злиття шляхом поглинання (*“merger by absorption”*)
- 2) злиття шляхом створення нової компанії (*“merger by formation of a new company”*) [39, с.429].

Отже, як убачається, в законодавстві ЄС та законодавстві Великобританії, а також в англійській правовій доктрині [40] така категорія як «приєднання» не виділяється в якості самостійної правової форми реорганізації юридичної особи, а розглядається як різновид категорії «злиття».

Таким чином, слід зазначити, що, порівнюючи суть аналізованих процесів, які відбуваються в законодавстві ЄС та в законодавстві держав-членів ЄС (Бельгії, Німеччини, Франції), можна зробити висновок, що при *“merger by formation a new company”* мова йде про злиття, при *“merger by acquisition”/ “merger by takeover”/ “merger by absorption”* – про приєднання [41, с. 365] в розумінні вітчизняного законодавства. Такої точки зору дотримуються й інші автори під час дослідження співвідношення понять «злиття» та «приєднання» за національним законодавством та законодавством ЄС, зокрема О. Р. Кібенко [7, с. 356], В. Посполітак та О. Мовчан [42, с. 61].

В свою чергу в законодавстві США процеси об'єднання двох або більше корпорацій позначаються такими термінами як злиття *«merger»* та консолідація *«consolidation»*. Зокрема, відповідно до п. (а) (2) § 901 Закону про комерційні корпорації штату Нью-Йорк, під злиттям *«merger»* розуміється такий процес, при якому дві чи більше корпорацій зливаються в одну із вже існуючих корпорацій, яка приймає участь в цій процедурі; тоді як під консолідацією *«consolidation»* – процес, при якому дві чи більше корпорацій консолідується/зосереджуються в одній новій корпорації, яка спеціально створюється для цього на підставі договору про консолідацію [43]. При цьому треба зазначити, що подібні підходи притаманні й законодавчим актам інших штатів, зокрема штатом Делавер (п. а § 251 Загального закону про корпорації штату Делавер) [44], Іллінойс (ст. 11 Закону про комерційні корпорації) [45] та більшості інших.

Відповідно до § 11.02 положень Модельного Акту про компанії в США (*USA Model Business Corporation Act*) [46] злиттям визнається такий процес, при якому:

а) одна або більше вітчизняних господарських корпорацій можуть зливатися з однією або кількома вітчизняними або іноземними бізнес-корпораціями або правомочними організаціями відповідно до плану злиття, або

б) дві чи більше іноземні господарські корпорації чи вітчизняні або іноземні правомочні організації можуть об'єднатися в нову вітчизняну господарську корпорацію, яка буде створена в результаті злиття в порядку передбаченому в цій главі.

По суті різновидів злиття, передбачених Модельним Актом про компанії в США, в першому випадку процес злиття дуже схожий до процесу приєднання, а в другому – саме до злиття за національним законодавством України. При цьому слід зазначити, що іноземна господарська корпорація або іноземний суб'єкт господарювання може бути учасником злиття з національною господарською корпорацією або може бути створена відповідно до умов плану злиття, тільки якщо злиття дозволено іноземною господарською корпорацією або юридичною особою, що відповідає критеріям.

Як зазначається у вступному коментарі до 11 глави «Злиття та обмін акціями» Модельного Акту про компанії в США, злиття є традиційною формою для об'єднання суб'єктів господарювання в силу закону, а спектр угод зі злиття, дозволених главою 11, є широким. При злитті національна господарська корпорація може об'єднатися з однією або кількома з наступних національних або іноземних суб'єктів господарювання: (i) господарськими товариствами; (ii) некорпоративними суб'єктами господарювання (включаючи товариства з обмеженою відповідальністю, повні та командитні товариства та бізнес-трасти); та (iii) неприбутковими корпораціями (які визначаються разом з некорпоративними суб'єктами як «правомочні суб'єкти»; хоча ні ті, ні інші не включені у визначення терміну «корпорація») [47, с. 279]. Цікавим також убачається той факт, що Модельний Акт про компанії в США не містить інших форм реорганізації, таких як, поділ, виділ, перетворення. Втім, § 10.08. передбачає спрощений спосіб приведення у відповідність корпоративних документів, поданих відповідно до законодавства штату, федеральним законам, що стосуються *корпоративної реорганізації*, та, якщо федеральний суд підтверджує план реорганізації, який вимагає подання змін до статуту Такі зміни можуть бути підготовлені та подані особами, визначеними судом, і не потребують схвалення ні акціонерів, ні ради директорів.. Отже, із цього можемо зробити висновок, що Модельний Акт про компанії в США, по-перше, визнає корпоративну реорганізацію, не надаючи останній відповідній дефініції, обмежуючись порядком та планом реорганізації. По-друге, відводить цілу главу 11, присвячену питанням злиття та обміну акцій. При цьому злиття має два різновиди: злиття без створення нового суб'єкта (відповідає такій формі реорганізації як «приєднання» за чинним законодавством України) та злиття із створенням нового суб'єкта (збігається за своїм змістовним навантаженням із такою формою реорганізації як «злиття» за чинним законодавством).

Визначення корпоративної реорганізації ("*corporation reorganization*") знаходимо в § 368 Податкового кодексу США [48], яким визначається сім типів реорганізацій:

(A) передбачене законом злиття або консолідація (*a statutory merger or consolidation*);

(B) придбання акцій однієї компанії іншою корпорацією, коли придбана компанія стає дочірньою компанією корпорації-покупця (*an acquisition of one company's stock by another corporation, with the acquired company becoming a subsidiary by the acquiring corporation*);

(C) придбання, коли придбана компанія повинна ліквідуватися, а акціонери придбанної компанії стають акціонерами корпорації-покупця (*an acquisition where the acquired corporation must liquidate, with shareholders of the acquired corporation becoming shareholders in the acquiring corporation*);

(D) виокремлення або поділ (*spinoffs or split-offs*);

(E) рекапіталізація (*recapitalization*);

(F) зміна найменування, форми, місцезнаходження або організації (*a change in identity, form, or place or organization*);

(G) передача активів відповідно до Глави 11 Кодексу про банкрутство (*a Chapter 11 asset transfer*).

Аналіз цієї норми дозволяє зробити висновок, що змістовне навантаження корпоративної реорганізації за законодавством США значно ширше, аніж за законодавством України, оскільки включає в себе і такі процеси, як: придбання акцій однієї компанії іншою корпорацією, коли придбана компанія стає дочірньою компанією корпорації-покупця (тип B); придбання, коли придбана компанія повинна ліквідуватися, а акціонери придбанної компанії стають акціонерами корпорації-покупця (тип C); рекапіталізація (тип E); зміна найменування, форми, місцезнаходження або організації (тип F); передача активів відповідно до глави 11 Кодексу про банкрутство (тип G).

Також слід зазначити, що в американській науковій літературі, зокрема Віктор Туроній в своїй праці «Оподаткування корпоративної реорганізації» [12, с. 2–3] відмічає, що термін «реорганізація» використовується в даному контексті у загальному сенсі для опису трансакцій, що перед-

бачають суттєві зміни в юридичній або економічній структурі однієї чи кількох компаній. До таких трансакцій вказаний автор відносить наступні вісім форм (типів) корпоративної реорганізації, які за своєю суттю практично відповідають названим формам (типам) корпоративної реорганізації, які передбачені Податковим кодексом США:

(A) злиття (*merger*); (B) об'єднання (*consolidation*); (C) корпоративні поділи (*corporate divisions*); (D) придбання активів (*asset acquisition*); (E) придбання акцій (*share acquisition*); (F) зміна місця або форми (*change in seat or form*); (G) рекапіталізація (*recapitalization*); (H) реорганізація у справах про банкрутство (*bankruptcy reorganization*).

Треба зазначити, що законодавче злиття (*statutory merger*) або об'єднання (*consolidation*) є одним з двох основних типів реорганізацій для придбання активів іншої корпорації в неоподатковуваній операції. Іншим основним методом, відповідно до § 368 Податкового кодексу США, є придбання активів виключно в обмін на голосуючі акції, так звана реорганізація «С» [15, с. 975]. Задля того щоб кваліфікувати законне злиття або консолідацію як реорганізацію типу «А» відповідно до Податкового кодексу США, трансакція повинна бути здійснена згідно до встановленої процедури, передбаченою законодавством штату або федеральної юрисдикції. Злиття (*statutory merger*) або об'єднання (*consolidation*) за законодавством іноземної держави не буде кваліфікуватися як реорганізація типу «А», однак вони можуть кваліфікуватися як інший тип реорганізації. Суттєва різниця між злиттям (*statutory merger*) та об'єднанням (*consolidation*) полягає в тому, що при злитті одна із корпорацій продовжує свою діяльність (таку корпорацію ще називають такою, що виживає, тобто зберігається статус юридичної особи, на кшталт відповідно до національного законодавства України така форма є приєднанням), тоді як при об'єднанні суб'єкт господарювання продовжує свою діяльність в новій утвореній корпорації в результаті такої процедури-трансакції (відповідно до національного законодавства України така форма є злиттям). Акціонери корпорацій, які задіяні в процесі проведення реорганізації, як правило, стають акціонерами корпорації, яка продовжує своє існування, або акціонерами нової корпорації, втім з точки зору корпоративного права це не є обов'язковим.

Відомій американський економіст Патрік Гохман в своїй книзі «Злиття, поглинання і корпоративна реструктуризація» (*«Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructurings»*) [13, с. 11, 13] в підрозділі щодо використання термінології та змісту вказаних процесів зазначав наступне. Злиття (*merger*) відрізняється від консолідації (*consolidation*), яка є об'єднанням бізнесу, коли дві або більше компаній об'єднуються для створення абсолютно нової компанії, тобто створюється нова юридична особа. В свою чергу всі компанії, що об'єднуються розпускаються, і лише нова компанія продовжує свою діяльність. В якості прикладів наводяться такі: класичний, який стався у 1986 році, коли виробники комп'ютерів *Burroughs* та *Sperry* об'єдналися в компанію *Unisys*, або такий приклад консолідації, що стався у 2014 році, коли компанія *Kinder Morgan* об'єднала свою велику нафтогазову імперію (*Kinder Morgan, Inc. придбає Kinder Morgan Energy Part LP, Kinder Morgan Management LLC та El Paso Pipeline Partners LP*) При цьому слід зазначити, що придбані компанії були головними командитними товариствами, які надавали певні податкові пільги, але обмежували здатність бізнесу в цілому розвиватися та здійснювати більші злиття та поглинання.

В свою чергу при консолідації початкові компанії припиняють своє існування, а їхні акціонери стають акціонерами нової компанії. Один із способів розглянути відмінності між злиттям і консолідацією є те, що при злитті: $A + B = A$, де компанія B приєднується до компанії A. При консолідації: $A + B = C$, де C – це абсолютно нова компанія. Незважаючи на відмінності між ними, терміни злиття і консолідація, як і багато інших термінів у сфері злиття та поглинання, іноді використовуються як взаємозамінні. Загалом, коли компанії, що об'єднуються, приблизно однакового рівня, для використання більш вживаним є термін «консолідація»; натомість, коли дві компанії значно відрізняються за розмірами, одна компаній поступається іншій за відповідними економічними та іншими характеристиками, доречно вживати термін «злиття». На практиці, однак, ця відмінність часто розмита, найчастіше не береться до уваги, і термін «злиття» широко застосовується до різних комбінованих трансакцій, в яких беруть участь компанії з різними характеристиками.

Щодо терміну "*acquisition*" (в перекладі з англійської – «придбання») означає купівлю всієї компанії або контрольного пакету акцій компанії [13, с.631]. В свою чергу ще один термін, який широко використовується для опису різних видів таких угод, як "*takeover*" («поглинання») – дії з придбання контрольного пакету акцій. Цей термін є більш невизначеним та іноді має відношення лише до недружніх угод, в інших випадках – використовується для позначення як дружнього, так і недружнього поглинання. Відповідно до сформованої англійської правової доктрини, як зазначає професор Бренда Ханніган, загальноприйнятим є визначення «поглинання» (*takeover*) як придбання одним товариством (оферентом) значного пакету акцій іншої компанії (цілі) з метою отримання оферентом контролю над товариством-ціллю [14, с. 716]. Крім того, із п. (а) ч. 1 ст. 2 Директиви ЄС 2004/25 [49] випливає, що поглинанням є придбання усіх або частини цінних паперів, примусово або добровільно, яке супроводжується або яке має за мету отримання права контролю над компанією-адресатом оферти відповідно до національного законодавства.

Підбиваючи проміжний підсумок щодо термінологічних визначень аналізованих понять значимо наступне. Так, “*merger*”, в перекладі з англійської – «злиття», означає такий процес, при якому відбувається приєднання однієї або декількох компаній до вже існуючої компанії, що є аналогом процесу реорганізації господарської організації у формі приєднання у національному законодавстві України. Термін “*consolidation*”, в перекладі з англійської – «консолідація», – процес, при якому відбувається об’єднання двох або більше компаній із припиненням діяльності останніх, в одну знов створену компанію, що у національному законодавстві України є аналогом процесу реорганізації господарської організації у формі злиття.

Терміни “*acquisition*” та “*takeover*” дуже близькі між собою, позначають дії з придбання контрольного пакету акцій, різниця прослідковується в дружності та недружності аналізованих процесів (“*acquisition*” – застосовується у разі дружнього придбання, “*takeover*” – навпаки, недружнього поглинання). Втім, слід зазначити, що, з точки зору національного права України, терміни “*acquisition*” (придбання) та “*takeover*” (поглинання) взагалі не відносяться до процесу реорганізації. Тому навряд чи можна погодитися із висловлюваними позиціями деяких авторів, які, надаючи визначення терміну «поглинання», використовують зміст визначення терміну «приєднання» [50, с. 48; 51, с. 63-64], або вважають, що термін «поглинання», який застосовується в законодавстві зарубіжних країн, за змістом в певній мірі аналогічний поняттю «приєднання» [52, с. 104], котрий використовується в українській правовій доктрині.

Також слід зазначити, що в деяких країнах ні законодавство про компанії, ні податкове законодавство не визначають термін «реорганізація», хоча конкретні форми реорганізації визнаються (як, наприклад, у Канаді є визначення “*amalgamation*” об’єднання у sec. 87 (1) ІГА без загального визначення реорганізації; Директива Ради ЄС від 14 червня 2017 р (2017/1132) окремо згадує про злиття, поділ, передачу активів та обмін акціями), тоді як в інших країнах існує загальне поняття реорганізації в податковому праві. В США, як вже зазначалося, визначення реорганізації для цілей оподаткування міститься в § 368 Податкового кодексу США. У Німеччині для позначення корпоративних реорганізацій в цілому використовується слово «*Umwandlung*», а реорганізація регулюється Законом про реорганізацію (*UmwG*) (Закон про реорганізацію) та Законом про податок на реорганізацію [53].

Отже, все ці поняття «злиття» (*merger*), «консолідація» (*consolidation*), «об’єднання» (*amalgamation*), «придбання» (*acquisition*), «поглинання» (*takeover*) є схожими між собою; за економічною суттю відносяться до форм укрупнення бізнесу; виступають інструментом підвищення конкурентоспроможності компаній; з юридичної точки зору, відрізняються один від одного за процедурою. Крім того, слід зазначити, що в законодавстві та практиці зарубіжних країн все це розмаїття аналізованих процесів охоплюються таким єдиним економіко-правовим явищем, як “*Merger and Acquisition*” або “*M&A*” («Злиття та Поглинання»), яке за правовою природою укладених угод є значно ширшим, аніж такі вітчизняні форми реорганізації господарських організацій як злиття та приєднання. Саме такі операції “*M&A*” заповнили останнім часом корпоративний простір.

Висловлюються різні точки зору на предмет того, що ж таки вважати під такою конструкцією як *M&A*. В економічній літературі висловлюється думка, що *M&A* є популярним засобом забезпечення зростання компаній та передумовою для створення нових організаційних форм міжнародних компаній; саме за допомогою впровадження стратегій злиття і поглинання компанії забезпечують, з одного боку, захист своїх інтересів, з іншого – реалізацію конкурентних переваг [54, с. 30]; а також поняття «*Merger and Acquisition*» має охоплювати не лише реорганізацію компаній у формі злиття та об’єднання, але й придбання компаніями контролю над іншою компанією шляхом покупки контрольного пакета акцій (частки в статутному капіталі) або активів [55, с. 169]. З юридичної точки зору, ця конструкція тісно пов’язана із встановленням корпоративного контролю [56, с. 280-281], під яким слід розуміти контроль над здійсненням юридичною особою корпоративних дій, включаючи визначення статусу особи, формування виконавчих органів корпорації чи ради директорів, правочинів з корпоративними цінними паперами, схвалення великих правочинів, прийняття рішення про розподіл прибутку та виплату дивідендів тощо. При цьому, незважаючи на те як юридично оформлюється угода, який характер вона має та, які компанії беруть в ній участь, її автоматично вважають трансакцією у галузі злиття та поглинання.

«*M&A*-трансакції» чи, як прийнято називати в Україні «*M&A*», є досить поширеними, але варто відмітити, як на практиці зазначається фахівцями, в більшості випадків такі трансакції не є ані злиттям, ані поглинанням, оскільки ніякого злиття чи поглинання *де-факто* не відбувається. Втім, попри велику кількість розповсюдження таких угод, здійснення в Україні певних видів *M&A*-трансакцій, визнаних та застосовуваних в усьому світі, роблять неможливим наявність певних правових (зокрема, несформованість українського фондового ринку, відсутність ґрунтовної нормативної бази) та економічних чинників [57].

Крім того, варто зазначити, що існує поділ *M&A* на внутрішні трансакції (*inbound*), що передбачають придбання іноземною компанією української компанії, та зовнішні трансакції (*outbound*), коли українська компанія придбає іноземну компанію. В Україні переважним чином відбуваються *inbound M&A*. Навіть якщо фінансово потужна українська компанія і знаходить за кор-

доном цікавий об'єкт, придбання якого відповідає стратегічним цілям її розвитку, структурувати таку трансакцію, через ряд чинників, зокрема, податкових, є набагато простіше за рахунок спеціально створених компаній (*special purpose vehicle*), що їх реєструють за кордоном, найчастіше в офшорних зонах. Тому, з формального погляду, такі трансакції не підпадають під категорію *out-bound M&A*.

Як вже зазначалось, тема гармонізації, апроксимації, уніфікації законодавства України та ЄС нині як ніколи є вельми актуальною. В цьому напрямку вже давно прийнято цілу низку нормативно-правових актів: Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС, перелік актів законодавства України та *acquis* ЄС у пріоритетних сферах адаптації (Розділи 8–12) [58]. Слід уточнити, що поняття "*acquis communautaire (acquis)*" При цьому слід зазначити, що придбані компанії були головними командитними товариствами, які надавали певні податкові пільги, але обмежували здатність бізнесу в цілому розвиватися та здійснювати більші злиття та поглинання. у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства ЄС розкривається як правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Змістом пристосування вітчизняного законодавства до відповідних міжнародних стандартів правотворення та правозастосування, як одної із ознак адаптації, є приведення національного законодавства до міжнародних стандартів, що має на меті удосконалення механізму правового регулювання, в тому числі забезпечення розробки і прийняття нормативного матеріалу «високої якості» та підвищення ефективності його застосування, створення умов для формування так званого єдиного простору між державами тощо [59, с. 16].

Аналізуючи розвиток господарського законодавства в різних правових системах, академік В. К. Мамотов пояснює зближення господарського законодавства об'єктивним ходом розвитку правових систем [60, с.109], але при цьому справедливо відмічає, що «досвід інших держав повинен бути трансформований та адаптований до власних умов. Механічне його перенесення неприпустимо. Щеплення чужорідної тканини здатне завдати шкоду всьому організму, що ми, нажалю, могли нерідко спостерігати у себе в останні роки» [60, с. 98].

Погоджуючись із об'єктивністю зближення господарського законодавства, беручи до уваги прийняті Україною зобов'язання щодо зближення національного законодавства із правом ЄС, тим не менше, інколи важко погодитися із деякими пропозиціями авторів, їх практичним спрямуванням, наприклад, щодо закріплення в законодавстві положення, що внаслідок «злиття» права та обов'язки юридичних осіб, які зливаються, можуть переходити не тільки до новоствореної, а й до вже існуючої юридичної особи [7, с. 387]; положення щодо розширення змісту «злиття», включивши до нього як безпосередньо злиття в теперішньому розумінні, так і приєднання юридичної особи [61, с. 467].

У зв'язку із зазначеним, вважаємо необхідним із обережністю підходити до запозичення термінів під час формування національного господарського законодавства, в тому числі в сфері реорганізації господарських організацій, а, отже, варто враховувати й ті недоліки, які притаманні зарубіжному законодавству, та про які наголошується в зарубіжній науковій літературі. По-перше, в плані термінології, цікавим представляється висловлювання відомого англійського юриста Пола Девіса, який відмічає: «Основними труднощами [які виникають під час проведення реорганізації компаній] є відсутність англійської правової термінології в цій області. На практиці використовуються різні терміни: *reductions, reconstructions, reorganizations, schemes of arrangement, amalgamation, merger, buy-out*, тощо. Проте ні один із них не має чітко визначеного значення та не дозволяє відмежувати одну угоду від іншої» [7, с. 367]. По-друге, слід враховувати, що визнання двох видів (способів) злиття (фузійування) вже мало місце у вітчизняному законодавстві та в науці дореволюційного періоду. Проте названі вище істотні відмінності, притаманні вказаним правовим формам зміцнення положення суб'єкта господарювання на ринку, стали об'єктивною причиною виокремлення їх в якості самостійних форм реорганізації. По-третє, мають місце значущі термінологічні відмінності, які притаманні українському законодавству. В праві ЄС злиття прийнято назвати об'єднанням, яке підрозділяється на види в залежності від того, створюється нова компанія (*merger*) чи поглинається компанія (*acquisition, or takeover*).

В національному законодавстві поглинання є одним із видів створення холдингових компаній, в процесі якого один господарюючий суб'єкт набуває контроль (шляхом придбання контрольного пакету акцій) над іншим господарюючим суб'єктом в процесі приватизації та корпоративізації (ч. 1 ст. 3, ч. 2 ст. 6 Закону України «Про холдингові компанії» [62]). При цьому господарюючий суб'єкт, який поглинає, вважається холдинговою компанією, а господарюючий поглинений суб'єкт – залежним (корпоративним) підприємством. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», ч. 5 ст. 126 ГК України, холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними па-

кетами акцій (часток, паїв), двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності).

В свою чергу в економічній літературі, з точки зору правових наслідків, зазначається, що поглинуте підприємство може або зберегти свій статус юридичної особи і стати дочірнім підприємством, або бути приєднаним до підприємства і стати його структурним підрозділом, з втратою юридичного статусу [55, с. 165].

Треба зазначити, що в доктрині й досі точаться дискусії з приводу розмежування таких понять як злиття та поглинання [63; 64]. Підводячи узагальнення різних напрямків та течій наукових розробок автори пропонують наступні відмінні риси, які притаманні поглинанню, зокрема:

- 1) поглинання передбачає набуття прав власності підприємства, що поглинає;
- 2) встановлення контролю над суб'єктом, що набувається у власність;
- 3) зміна ступеню господарської (економічної) самостійності цього суб'єкта;
- 4) створення однієї фінансової структури управління тощо.

Використання термінів «об'єднання» та «поглинання» під час надання визначення термінам «злиття» та «приєднання» зустрічається, як в юридичній, так і в економічній науковій літературі. На думку К. В. Смирнкової правова природа приєднання полягає в тому, що при даній формі реорганізації відбувається поглинання одного чи декількох юридичних осіб іншою особою, приєднання виступає однією із форм поглинання [56, с. 281]. В свою чергу злиття, як зазначає С. Вовк, це інтеграція двох або більше організацій у нову, яка передбачає повну передачу активів і зобов'язань від однієї компанії до іншої [54, с. 30], або, як підкреслюють американські вчені-економісти, злиття – об'єднання двох компаній в одну господарюючу одиницю [65, с. 23], тобто відбувається об'єднання декількох самостійних суб'єктів права в одну знову утворену юридичну особу.

Проте, враховуючи не економічну, а юридичну суть приєднання, представляється більш точною позиція О. М. Вінник та В. С. Щербини, які справедливо відмічають, що при приєднанні акціонерне товариство, припиняючи свою діяльність, *включається в склад іншого – правонаступника*, продовжуючи функціонувати як суб'єкт підприємницької діяльності [4, с. 56]. З юридичної точки зору «включення однієї господарської організації в склад іншої» та «поглинання однієї господарської організації іншою» навряд чи можна визнати тотожними. В цьому плані О. Р. Кібенко справедливо відмічає, що поглинання товариства не є формою реорганізації [20, с. 435], оскільки господарська організація і після поглинання продовжує своє існування як самостійний суб'єкт права.

Отже, слід зазначити, що процеси поглинань та злиттів, з формально-юридичної точки зору, мають суттєві відмінності й не можуть розглядатися як тотожні, оскільки ці процеси передбачають різний порядок їх проведення, відмінні правові наслідки, тощо. Втім, злиття та поглинання, з точки зору економічного аналізу, мають спільну мету – це здобуття більшої частки на ринку, більшого економічного впливу. Процес отримання контролю над іншими суб'єктами, за рахунок чого посилюється вплив на ринок – є об'єктом регулювання саме антимонопольного законодавства. І, якщо під час укладання угод між суб'єктами господарювання, які можуть порушити правила щодо ведення добросовісної конкуренції на ринку, відбуваються їх скоординовані дії та зберігається формально-юридична економічна незалежність, то в результаті поглинань та злиттів відбуваються структурні зміни на ринку, знижується чи ліквідується незалежність суб'єктів і, як наслідок, відбувається отримання економічного контролю над іншим суб'єктом господарювання.

В той же час, деякі представники доктрини, переважно економічної, вважають, що правильним та доцільним буде не розмежовувати поняття злиття та поглинання, а отже розуміють ці процеси як синонімічні [66, с. 17–18]. Аргументація цього економічного підходу зводиться до того, що в результаті процесів як злиття, так і поглинання виникає новий суб'єкт економічних відносин, а саме – єдина економічна одиниця.

Крім того, варто проаналізувати й співвідношення понять «злиття» та «приєднання» в економічній літературі, в якій процес злиття здійснюється двома шляхами: 1) консолідації або 2) приєднання [32, с. 123], тобто останнє розглядається як приватний випадок злиття (на відміну від чинного законодавства, де злиття та приєднання виступають самостійними формами реорганізації). Тому, коли в економічній літературі проводять аналіз видів злиттів за різними критеріями класифікацій, то зазвичай поняттям «злиття» охоплюються процеси як, власне, злиття, так і приєднання, як форм реорганізації, відповідно до норм чинного законодавства (ст. 104 ЦК України).

В науковій економічній літературі виокремлюють низку видів злиттів за різними критеріями класифікації. Зокрема, з урахуванням характеру інтеграції компаній виділяють такі види злиття: горизонтальні злиття; вертикальні злиття; родові злиття; конгломератні злиття. Залежно від національної приналежності виділяють два види злиттів компаній: національні злиття – об'єднання компаній, які знаходяться в межах однієї країни; транснаціональні злиття – злиття компаній, що знаходяться в різних країнах (*transnational merger*), придбання компаній в інших країнах (*cross-border acquisition*) [50, с. 47]. З огляду на глобалізацію господарської діяльності у сучасних умовах характерною рисою стає злиття та поглинання не тільки компаній різних країн, але й транснаціональних корпорацій.

Залежно від ставлення управлінського персоналу компаній до угоди про злиття або поглинання компаній, виокремлюють: дружні злиття – злиття і поглинання, за яких керівний склад і акціонери підтримують дану угоду; ворожі злиття – злиття і поглинання, за яких керівний склад цільової компанії не згодний з угодою і здійснює низку заходів, що спрямовані проти захоплення. У цьому випадку компанії доводиться вести на ринку цінних паперів дії проти цільової компанії з метою її поглинання [50, с. 50].

Як зазначається в економічній літературі, зокрема Т.М. Гамма, досліджуючи питання особливостей та перспектив розвитку М&А в Україні, виокремлює типові методи ворожого поглинання [67, с. 108], які притаманні розвитку ринку М&А в Україні, а саме: навмисне банкрутство нерентабельних підприємств, в активах якого зацікавлена поглинаюча компанія, наслідком якого є скупка боргів; скупка акцій; оспорування прав власності кваліфікованим рейдером, який користується помилками некваліфікованого менеджменту компаній; розмивання пакету акцій (ефективний спосіб отримання контролю над підприємством великим акціонером).

Слід зазначити що в Україні 98 % злиттів та поглинань є недружніми [32, с. 123], вони здійснюються практично щодня, втім не враховуються статистикою, а надбанням громадськості стають лише ті корпоративні війни, коли керівництво поглинених компаній відстоює свої права у суді. Причин, що пояснюють дану кількість нерівноправних злиттів, існує достатньо. По-перше, хвиля ринкових злиттів в країнах Євросоюзу забезпечується, насамперед, функціонуванням фондів ринків; більша частина міжнародних, і значна частина національних злиттів у Європі, згідно даних досліджень консалтингової групи «KPMG», оплачувалась акціями, а не в грошовій формі. По-друге, складна структура українських корпорацій, які в основному організовані як група компаній, робить придбання активів уже існуючого підприємства більш технологічною й менш ризикованою угодою в порівнянні з реорганізацією двох компаній, що зливаються [68, с. 69].

Отже, не заперечуючи, що економічна суть злиття, приєднання, поглинання та об'єднання однакова, необхідно відзначити, що в українському законодавстві це є різні правові форми економічної концентрації, зміцнення положення суб'єкта господарювання на ринку. Природно, що їм притаманні й істотні відмінності. В українському законодавстві, на відміну від права ЄС, як «об'єднання», так і «поглинання» мають самостійний та достатньо визначений зміст.

Під час приєднання, по-перше, майнове положення господарської організації, яка приймає, збільшується рівно на розмір майнового комплексу, який передавався; по-друге, господарська організація, яка передає майновий комплекс, припиняє своє існування як суб'єкт права. При цьому діяльність майнового комплексу, який передається, продовжується, але в складі іншої господарської організації, яка приймає [41, с. 353].

На відміну від приєднання, при якому припиняється існування самостійного суб'єкта права, при поглинанні набувається контрольний пакет акцій (частки) господарської організації, яка продовжує самостійно існувати та функціонувати без зміни свого майнового положення [69, с. 89; 70, с. 44; 71, с. 129; 72, с. 456]. Паралельно при цьому існує та функціонує господарське товариство (корпоративне підприємство), акції (частки) якого набуті (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні»). Таке товариство, залишаючись юридично незалежним суб'єктом, стає економічно залежним (ч. 2-4 ст. 126 ГК України). Можливо, термін «поглинання» не зовсім точно, з філологічної позиції, передає та відображає суть процесів, які відбуваються, під час набуття контролю над господарською організацією, проте цей термін, притаманний законодавству України вже майже тридцять років, і, напевно, чи мають місце достатні підстави використовувати його під час визначення приєднання.

Злиття та об'єднання схожі між собою, але тільки зовні, і в першому, і в другому випадку має місце створення самостійного суб'єкта права. Об'єднанням юридичних осіб, зокрема, об'єднанням підприємств відповідно до ч. 1 ст. 118 ГК України, є господарська організація, створена в складі двох чи більше підприємств із метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для розв'язання загальних економічних та соціальних задач. Об'єднання можуть створюватися в одній із наступних юридичних форм: консорціумів, корпорацій, концернів, асоціацій, які ч. 1 ст. 118 ГК України віднесені до видів об'єднань підприємств. І, якщо під час злиття та приєднання завжди має місце припинення суб'єкта господарювання, то під час об'єднання, головним є те, що об'єднуючі підприємства не припиняються як самостійні суб'єкти права, вони не змінюють свій юридичний статус; їх права та обов'язки залишаються без змін; кількість суб'єктів ринку в результаті створення фактично збільшується на одиницю [73, с. 16]. Інтереси об'єднання підприємств як сукупності господарюючих суб'єктів представляє центральна господарська організація, яка спеціально для цього створюється [74, с. 362].

Різниця між злиттям та об'єднанням прослідковується і в майновому положенні. Майнова база господарських організацій, які реорганізовані шляхом злиття чи приєднання, представлена у вигляді об'єднаних цілісних майнових комплексів. Іншими словами, об'єднані цілісні майнові комплекси дорівнюють сумі цілісних майнових комплексів господарських організацій, які реорганізуються. В свою чергу, якщо створюється об'єднання, то його майнова база представляє собою сукупність вкладів, які передали його учасники з метою його майнового відокремлення.

Крім того, створення суб'єкта господарювання в процесі злиття та приєднання визнається концентрацією капіталу (пп. 1 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [34]), а суб'єкти господарювання, стосовно яких здійснюється або має здійснитися злиття, приєднання – виступають учасниками такої концентрації відповідно (абз. 2 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про захист економічної конкуренції»). Тому у разі перевищення порогового бар'єру, який визначений ч. 1 ст. 24 вище зазначеного Закону, вимагається попереднє отримання дозволу органів Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України.

В той же час створення суб'єкта господарювання для здійснення координації конкурентної поведінки (тобто об'єднання) законодавець розглядає не як концентрацію, а як узгоджені дії (ст. 5 Закону України «Про захист економічної конкуренції»). Прикладом таких узгоджених дій у вигляді створення нового суб'єкта господарювання може слугувати створення державного об'єднання «Укрпорт» (22 суб'єкта господарювання, які є учасниками узгоджених дій та входять до складу ДО «Укрпорт», зберігають права та обов'язки юридичної особи) [75, с. 344].

Під час створення суб'єкта господарювання в результаті здійснення узгоджених дій жоден із суб'єктів, який бере участь, не припиняє своє існування в якості самостійного суб'єкта права. І, якщо результатом злиття чи приєднання завжди є зменшення кількості учасників ринку товарів, робіт та послуг (принаймні, на одного, а можливо і на більше – в залежності від кількості учасників реорганізації), то результатом узгоджених дій у вигляді об'єднання декількох суб'єктів господарювання – завжди збільшення кількості учасників ринку на одного.

Крім того, в результаті злиття та приєднання учасники (акціонери) господарських організацій-правопередників, які реорганізуються, становляться учасниками організації-правопередника. Навпроти, учасники (акціонери) організацій, які беруть участь в узгоджених діях та створенні об'єднань підприємств, не є самостійними учасниками (акціонерами) знову створеної господарської структури, вони залишаються учасниками підприємств-засновників.

Говорячи про напрямки удосконалення законодавства України в сфері контролю за концентрацією суб'єктів господарювання, як зазначають фахівці В. Смелік, С. Старосвіт, І. Макачук, О. Мережко в своїй праці «Регулювання відносин у сфері контролю за концентраціями у законодавстві Європейського Союзу» [76, с. 73], при розробці рекомендацій щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері контролю за концентрацією суб'єктів господарювання слід враховувати наступне. По-перше, Регламентом Ради ЄС № 139/2004 від 20 січня 2004 року про контроль за концентраціями між суб'єктами господарювання (Регламент про злиття) [77] регулюються відносини, пов'язані із концентраціями, що мають т.з. «масштаб Співтовариства», тобто відповідають кількісному тесту, який передбачає досягнення певних порогових значень. По-друге, ефективність взаємодії конкурентних органів держав – членів ЄС із Комісією обумовлюється гармонізацією положень національного конкурентного законодавства та положень актів ЄС, а це вимагає від держав-членів ЄС застосування уніфікованого понятійного апарату та імплементації до національного законодавства положень про розподіл повноважень між конкурентними органами на національному рівні та рівні Співтовариства. Ось чому низка держав-членів ЄС, зокрема Ірландія, Німеччина, прийняли основні закони в сфері конкуренції в новій редакції, положення якої передбачають поняття концентрації відповідно до регламенту, і положення про підвідомчість справ про концентрації.

В Аналітичному звіті від 01 лютого 2023 року щодо заявки України на членство ЄС [78] Єврокомісія надала оцінку спроможності країни дотримуватись зобов'язань членства, зокрема відповідності повному обсягу законодавства ЄС (враховуючи Договір про функціонування ЄС, вторинне законодавство та правозастосовчу практику ЄС (т.з. стандартам Європейського Союзу)). У Звіті щодо загальної оцінки стану конкурентного законодавства зазначено наступне: конкурентне законодавство України загалом узгоджено з *acquis* ЄС [78, с. 22]; Закон «Про захист економічної конкуренції» широко відображає положення Договору про функціонування Європейського Союзу щодо обмежувальних угод та зловживання домінуючим становищем, вимагає попереднього контролю впливу на конкуренцію угод М&А, учасники яких перевищують визначені ним пороги обороту; відповідає принципам Регламенту ЄС про злиття.

Окрім того, зазначається, що у липні 2021 року пройшов перше читання в Верховній Раді законопроект про внесення змін до Закону, спрямований на удосконалення регулювання правил конкуренції зі стандартами ЄС, а також прийняте вторинне законодавство, яке деталізує правила та в цілому узгоджує вимоги Закону з *acquis* ЄС [79]. Втім, слід наголосити, що у майбутньому, при входженні України до складу ЄС все одно об'єктивно виникне потреба у внесенні відповідних доповнень до Законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України» [80], Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію) [81] у вигляді норм, які вимагатимуть передачі концентрації до Комісії.

Проведене дослідження шляхом порівняння окремих рис постреорганізаційних господарських організацій, які виявились результатом злиття, приєднання, поглинання та об'єднання господарських організацій істотно різняться між собою за порядком визначення складу учасників; за

правовими наслідками для учасників зазначених процесів; за порядком формування майнової бази; за цілями, які переслідують учасники; за роллю у функціонуванні конкурентного середовища.

Вказані самостійні форми укрупнення бізнесу як злиття, приєднання, поглинання та об'єднання грають важливу роль в створенні конкурентного середовища та запобігання зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку. Безконтрольність може призвести до прояву окремих видів недобросовісної конкуренції вказаних процесів. В той же час жорстокий контроль може мати й негативні наслідки – штучне гальмування (стримування) укрупнення вітчизняних суб'єктів господарювання, що негативно може сказатися на їх конкурентоспроможності на національному, та ще більше – зовнішніх ринках. Враховуючи, що в законодавстві України поняття «об'єднання», «поглинання», «злиття» та «приєднання» мають принципово різний зміст, автоматичне перенесення вказаних термінів із джерел права ЄС в нормативні акти України неминуче призведе до плутанини на практиці. Це представляється достатньо вагомим аргументом для збереження в національному праві історично сформованої та традиційної термінології, не створюючи при цьому перепон для економічних, інтеграційних процесів, оскільки подібні термінологічні відмінності притаманні й законодавству держав-учасниць ЄС.

5. Висновки

1. Обґрунтовано, що за національним законодавством України злиття та приєднання є самостійними формами реорганізації господарських організацій, яким притаманні як загальні, так і відмінні кваліфікуючі ознаки. Загальними ознаками злиття та приєднання господарських організацій слід вважати:

- наявність процесу припинення господарської організації під час злиття/приєднання;
- універсальне правонаступництво – загальна підстава переходу всього майна, прав та обов'язків;
- поява оновленого суб'єкта господарювання (наприклад, за рахунок капіталізації грошових коштів та матеріальних ресурсів господарських організацій, збільшення вартості чистих активів, тощо);

- мета – укрупнення суб'єкта господарювання, посилення позицій на відповідному ринку виробництва, виконання робіт, надання послуг;

- виступають правовими формами укрупнення бізнесу;
- визнаються правовими формами економічної концентрації, за якими передбачено державний контроль з боку антимонопольних органів.

Відмінними кваліфікуючими ознаками злиття та приєднання господарських організацій виступають. Для злиття господарських організацій характерними є:

- наявність одночасно двох процесів – створення господарської організації та припинення господарських організацій;

- припинення двох та більше господарських організацій шляхом спрощеної процедури ліквідації;

- створення нової тільки однієї господарської організації;
- кількісний склад суб'єктів: суб'єкти, які припиняють свою діяльність – повинно бути не менше двох; створений суб'єкт – лише один;

- момент, з якого злиття вважається завершеним – з дати державної реєстрації припинення господарських організацій, що припиняються в результаті злиття.

В свою чергу, для приєднання характерними є:

- наявність тільки процесу припинення господарської організації (господарських організацій);
- припинення однієї чи більше господарської організації шляхом спрощеної процедури ліквідації;

- включення майна, всіх прав та обов'язків до вже існуючої господарської організації;
- кількісний склад суб'єктів: суб'єкти, які припиняють свою діяльність – один та може бути більше; новий суб'єкт не створюється, замість цього – наявність існуючої господарської організації;

- момент, з якого приєднання вважається завершеним – з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі, щодо правонаступництва господарської організації, до якої приєднуються.

2. Встановлено, що категорія «злиття» в законодавстві ЄС та в законодавстві держав-учасниць ЄС (зокрема, Бельгії, Німеччини, Франції) налічує два способи:

- *“merger by acquisition”* (злиття шляхом придбання)/*“merger to an existing company”* (злиття з існуючою компанією) та

- *“merger by the formation of a new company”* (злиття шляхом заснування нової компанії)/*“merger to a new company”* (злиття в нову компанію), що за своєю сутністю відповідає таким вітчизняним формам реорганізації як «приєднання» та «злиття», відповідно.

3. Надано порівняльно-правовий аналіз законодавства України із законодавством ЄС, національним законодавством держав членів ЄС (Бельгії, Німеччини, Франції), а також законодавств

вом Великої Британії та США щодо питань реорганізації в формі злиття та приєднання шляхом виокремлення наступних висновків та пропозицій, які мають не тільки теоретичне, але й практичне значення, зокрема під час законотворчого процесу із зближення законодавства України та законодавства ЄС:

– в законодавстві Великої Британії використовується узагальнюючий термін “*merger*” (злиття), яким позначаються будь-які правові форми об’єднання компаній, та, яке може відбуватися двома способами: 1) “*merger by absorption*” (злиття шляхом поглинання) та 2) “*merger by formation of a new company*” (злиття шляхом створення нової компанії);

– в законодавстві ЄС, Великої Британії, а також держав-учасниць ЄС така категорія як «приєднання» не виділяється в якості самостійної правової форми реорганізації компанії, а розглядається як різновид категорії «злиття», а саме такі способи: “*merger by acquisition*” (злиття шляхом придбання), “*merger to an existing company*” (злиття з існуючою компанією), “*merger by absorption*” (злиття шляхом поглинання);

– в законодавстві США процеси об’єднання двох або більше корпорацій позначаються такими термінами як злиття «*merger*» (процес, при якому дві чи більше корпорацій зливаються в одну із вже існуючих корпорацій, яка приймає участь в цій процедурі, що відповідає вітчизняній формі «приєднання») та консолідація «*consolidation*» (процес, при якому дві чи більше корпорацій консоліднуються/зосереджуються в одній новій корпорації, яка спеціально створюється для цього на підставі договору про консолідацію, що відповідає вітчизняній формі «злиття»);

– в податковому законодавстві США застосовують поняття “*corporation reorganization*” (корпоративна реорганізація), яка має 7 типів реорганізацій (A-G), серед яких виділяють один із типів – тип А “*a statutory merger or consolidation*” (передбачене законом злиття або консолідація), котрий за своєю суттю відповідає процесам злиття та приєднання, які притаманні вітчизняному законодавству. Змістовне навантаження корпоративної реорганізації за законодавством США значно ширше, ніж за законодавством України, оскільки включає в себе і такі процеси, як: поглинання, рекапіталізація, передача активів за процедурою банкрутства.

4. Встановлено співвідношення понять в законодавстві та практиці зарубіжних країн таких процесів як “*merger*” (злиття), “*consolidation*” (консолідація), “*amalgamation*” (об’єднання), “*acquisition*” (придбання), “*takeover*” (поглинання), які за економічною суттю відносяться до форм укрупнення бізнесу; виступають інструментом підвищення конкурентоспроможності компаній; з юридичної точки зору, відрізняються один від одного – за процедурою. Крім того, всі ці процеси охоплюються єдиним економіко-правовим явищем – як “*Merger and Acquisition*”/“*M&A*” («Злиття та Поглинання»), яке за правовою природою укладених угод є значно ширшим, ніж такі вітчизняні форми реорганізації господарських організацій як злиття та приєднання та не завжди супроводжується здійсненням процесу реорганізації. Процеси M&A: з *формально-юридичної точки зору*, мають суттєві відмінності й не можуть розглядатися як тотожні, оскільки передбачають різний порядок їх проведення, відмінні правові наслідки; з *точки зору економічного аналізу*, мають спільну мету – здобуття більшої частки на ринку, більшого економічного впливу, отримання контролю над іншими суб’єктами.

Погоджуючись із об’єктивністю зближення господарського законодавства, беручи до уваги прийнятті Україною зобов’язання щодо зближення національного законодавства із правом ЄС, вважаємо за необхідне із обережністю підходити до запозичення термінів під час формування національного господарського законодавства, в тому числі в сфері реорганізації господарських організацій. Враховуючи, що в законодавстві України поняття «злиття», «приєднання», «об’єднання» та «поглинання» мають принципово різний зміст, автоматичне перенесення вказаних термінів із законодавства ЄС в нормативні акти України неминуче призведе до плутанини на практиці – це є вагомим аргументом для збереження в національному праві історично сформованої та традиційної термінології, втім не лишаючи можливості удосконалювати норми чинного законодавства процедурними положеннями аналізованих процесів, передбаченими нормами законодавства ЄС.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов’язаних даних.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). Офіційний вісник України, 1 (75), 2125.
2. Бураковський, І., Мовчан, В. (Ред.) (2014). Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління (Звіт підготовлений у рамках проекту «Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія»). Київ: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 141.
3. Беляневич, О. А. (2020). Питання правонаступництва при реорганізації субекта господарювання шляхом злиття. Available at: <https://coordynata.com.ua/pitanna-pravonastupnictva-pri-reorganizacii-subekta-gospodaruvanna-slahom-zlitta> Last accessed: 25.06.2023
4. Вінник, О. М., Щербина, В. С. (2000). Акціонерне право. Київ: Атіка, 544.
5. Жеков, Д. В. (2015). Припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. Одеса, 20.
6. Єфименко, А. (2002). Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері регулювання діяльності та бухгалтерської звітності товариств. Юридичний журнал, 3, 23–26.
7. Кібенко, О. Р. (2005). Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Харків: Страйк, 432.
8. Кравчук, В. (2005). Корпоративне право. Київ: Істина, 656.
9. Кучеренко, І. М. (2004). Організаційно-правові форми юридичних осіб. Київ: ДП «Юрид. вид-во «Аста», 327.
10. Сішук, Л. В. (2015). Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти. Приватне право і підприємництво, 14, 32–36.
11. Юркевич, Ю. М. (2009). Припинення юридичних осіб з правонаступництвом. Львів, 209.
12. Thuronyi, V. (1998). Tax Law Design and Drafting. Vol. 2. International Monetary Fund. Chapter 20. Taxation of Corporate Reorganizations, 20. doi: <https://doi.org/10.5089/9781557756336.071>
13. Gaughan, P. A. (2018). Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructurings. John Wiley & Sons, Inc., 660.
14. Hannigan, B. (2015). Company Law. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 840.
15. Vesely, W. J. (1968). A Reorganizations – Statutory Mergers and Consolidations, 19 Case W. Rsrv. L. Rev. 975, 975–989. Available at: <https://scholarlycommons.law.case.edu/caselrev/vol19/iss4/10> Last accessed: 04.05.2023
16. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV (2003). Відомості Верховної Ради України, 40, 356. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
17. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV (2003). Відомості Верховної Ради України, 18, 19-20, 21-22, 144. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
18. Про акціонерні товариства (2022). Закон України № 2465-IX. 27.07.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20>
19. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю (2018). Закон України № 2275-VIII. 06.02.2018. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
20. Задихайло, Д. В., Кібенко, О. Р., Назарова, Г. В. (2003). Корпоративне управління. Харків: Еспада, 687.
21. Гайворонський, В. М., Жушмана, В. П., Білоусова, Є. М. (2005). Господарське право України. Харків: Право, 382.
22. Черепакін, Б. Б. (2001). Труды по гражданскому праву. Москва: Статут, 477.
23. Про банки і банківську діяльність (2000). Закон України № 2121-III. 07.12.2000. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
24. Положення про особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків від 04.06.2004 р. № 913 (2004). Офіційний вісник, 25, 1676.
25. Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків (2017). Закон України № 1985-VIII. 23.03.2017. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1985-19>
26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків (2009). Закон України № 1617-VI. 24.07.2009. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-17>
27. Методичні рекомендації про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків (2000). Затверджено Постановою Правління НБУ № 395. 2 жовтня 2000 р. Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. 2000. № 11 (втратили чинність від 27.06.2008 р. № 190).
28. Целуйко, О. І. (2021). Механізми державного регулювання ринкової капіталізації банківської системи. Право та державне управління, 2, 184–191.
29. Швець, Ю. О., Вернидуб, М. Ю. (2016). Проблеми та способи підвищення капіталізації банків України. Інвестиції: практика та досвід, 8, 52–57.
30. Васильченко, З. М., Доманецький, І. В. (2014). Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми нарощення. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, 1 (14), 3–10.
31. Ільчук, П. Г., Коць, О. О., Кудь, А. О. (2020). Теоретичне трактування категорії «капітал» та капіталізація у банківській діяльності. Гроші, фінанси, кредит, 2 (50), 125–131. doi: <https://doi.org/10.32843/bses.50-53>
32. Родь, Ю. В., Савущик, А. І. (2009). Злиття та поглинання компаній як засіб корпоративної консолідації українського бізнесу. Вісник економічної науки України, 2, 122–125.
33. Андрущак, Є. (2002). Реорганізація як ефективний засіб вирішення проблеми банкрутства підприємств. Регіональна економіка, 1, 83–89.
34. Про захист економічної конкуренції (2001). Закон України № 2210-III. 11.01.2001. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
35. Саниахметова, Н. А. (1998). Нарушения законодательства о защите от недобросовестной конкуренции и санкции за их совершение. Бизнес.
36. Geens, K. (1997). Corporations and Partnerships in Belgium. Hague, Bruxelles, 350.
37. Beinert, D. (2000). Corporate Acquisitions and Mergers in Germany. Kluwer Law International, 238.
38. Commercial Code of France. With the participation of Louis VOGEL, Professor at the University of Paris II and, for the Book VI on Businesses in difficulty, of Françoise PEROCHON, Professor at the University of Montpellier I (2006). Available at: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/fr/fr199en.pdf> Last accessed: 12.03.2023

39. Companies Act 2006. Part 27 – Mergers and divisions of public companies Chapter 2. Merger, 429. Available at: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf Last accessed: 18.06.2023
40. Wild, C., Weinstein, S. (2009). *Smith and Keenan's Company law*. Essex: Pearson Education Limited, 609.
41. Шербакова, Н. В. (2005). Слияние и присоединение хозяйственных организаций как самостоятельные формы реорганизации. *Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право*, 1, 348–355.
42. Посполітак, В., Мовчан, О. (2004). Поняття реорганізації акціонерних товариств за українським, німецьким та європейським правом. *Український правничий часопис (українсько-європейський консультативний центр з питань законодавства)*, 9 (14), 56–65.
43. New York Consolidated Laws, Business Corporation Law – BSC § 901/ Power of merger or consolidation (2021). Available at: <https://codes.findlaw.com/ny/business-corporation-law/bsc-sect-901.html> Last accessed: 18.06.2023
44. Title 8. Corporations. Chapter 1. General Corporation Law. The Delaware Code Online. Available at: <https://law.justia.com/codes/delaware/2021/title-8/chapter-1/>
45. 2016 Illinois Compiled Statutes. Chapter 805 – Business Organizations. Business Corporation Act of 1983. Available at: <https://law.justia.com/codes/illinois/2016/chapter-805/act-805-ilcs-5/>
46. Model business corporation act (with selected Official Comments) Comments copyright a American Bar Foundation and Law and Business, Inc. reproduced with permission. Available at: <https://www.systemday.com/usa-company-law/> Last accessed: 04.05.20023
47. Model business corporation act (2016 Revision) (December 9, 2017) with official comments (2016). Available at: https://community.adobe.com/havfw69955/attachments/havfw69955/acrobat/353467/1/2016_mbca.authcheckdam.pdf
48. 26 U.S. Code § 368 – Definitions relating to corporate reorganizations. USA Internal Revue Code. Available at: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26/368> Last accessed: 04.05.2023
49. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids (2004). Official Journal of the European Union. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0025> Last accessed: 18.06.2023
50. Кириченко, О. А., Ваганова, Е. В. (2009). Деякі аспекти злиття та поглинання компаній у світлі побудови нової інтеграційної системи економіки. *Актуальні проблеми економіки*, 2, 45–56.
51. Баюра, Д. О. (2005). *Реструктуризація підприємств*. Київ: Київський університет, 209.
52. Саветчук, В. М. (2018). Поняття та сутність категорій «злиття» та «приєднання» у національному та зарубіжному законодавстві: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, 1 (50), 103–106.
53. Tipke, K., Steuerrecht, L. J. (1991). Dieter Endres & Pilny, Germany Releases Draft Regulation on the Reorganization Tax Act, *Tax Notes Int'l* 1867 (June 9, 1997).
54. Вовк, С. (2013). Стратегії ТНК: злиття і поглинання. *Журнал європейської економіки*, 12 (1), 28–41.
55. Євстаф'єв, С. М. (2019). Реорганізація інституційних одиниць шляхом злиття та поглинання: економічна сутність та причини. *Економіка та управління підприємствами*, 38-1, 164–169.
56. Смирнова, К. В. (2015). *Правовий порядок конкуренції в Європейському Союзі (новітні тенденції розвитку)*. Київ: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 500.
57. Деякі аспекти М&А в Україні (2023). *Правовий тиждень*. Available at: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120523>
58. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Перелік актів законодавства України та *acquis* Європейського Союзу у пріоритетних сферах адаптації (Розділи 8-12) (2004). *Закон України № 1629-IV*. 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*, 29, 367.
59. Коломоєць, Т. О., Гришак, С. В. (2003). Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правотворчого процесу. *Дніпропетровськ: НГУ*, 164.
60. Мамутов, В. К. (2003). *Економіка и право*. Киев: Юринком Интер, 544.
61. Загребельний, О. М. (2012). Актуальні проблеми адаптації правового регулювання злиття та поглинання компаній в Україні до права ЄС. *Теорія та практика державного управління*, 3 (38), 464–469.
62. Про холдингові компанії в Україні: Закон України № 3528-IV. 15.03.2006. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text>
63. Стахєєва, Г. О. (2011). *Правове регулювання концентрації підприємств в Європейському Союзі*. Київ, 19.
64. Fine, T. (1989). *Merger and Joint Ventures in Europe. The Law and Policy of the EEC*. L., 181.
65. Weston, J. F., Weaver, S. C. (2004). *Mergers and Acquisitions. Executive MBA Series*. McGraw-Hill Education, 256.
66. Герасименко, А. Г. (2004). Політика держави щодо злиття підприємств: напрямки реалізації і вдосконалення. *Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України*, 4 (13), 16–21.
67. Гамма, Т. М. (2016). Особливості та перспективи розвитку ринку М&А в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка*, 1 (5), 107–112.
68. Авдошева, С. Б. (2008). Інтеграційні процеси в промисловості. *Злиття & поглинання*, 1, 68–71.
69. Шевченко, Л. С. (2017). Злиття і поглинання в юридичному бізнесі: економічний аспект проблеми. *Економічна теорія та право*, 1 (28), 88–97.
70. Максименко, І. Я. (2018). Злиття та поглинання як інструмент інноваційного розвитку: стан та перспективи в Україні. *Економічний вісник*, 2, 43–50.
71. Сабадаш, В. В., Гонтар, Д. А. (2015). Ринки злиттів і поглинань: стан, проблеми функціонування і тенденції розвитку. *Механізм регулювання економіки*, 4, 127–138.
72. Оксак, А. О. (2014). Особливості ринку злиття та поглинання в Україні. *Теоретичні та прикладні питання економіки*, 1, 454–462.
73. Иванов, Ю. В. (2001). *Слияния, поглощения и разделение компаний: стратегия и тактика трансформации бизнеса*. Москва: Альпина Пабlisher, 244.
74. Мамутов, В. К., Знаменский, Г. Л., Хахулин, В. В. и др.; Мамутов, В. К. (Ред.) (2002). *Хозяйственное право*. Киев: Юринком Интер, 912.
75. Валитов, С. С. (2005). *Конкурентное право Украины*. Донецк: Норд-Пресс, 382.

76. Смелік, В., Старосвіт, С., Макарчук, І.; Мережко, О. (Ред.) (2006). Регулювання правовідносин у сфері контролю за концентраціями у законодавстві Європейського Союзу. Київ, 119.
77. Council Regulation (EC) No. 139/2004 of January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation) (2004). Official Journal. No L 24, 1–22.
78. European Commission. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: Commission Staff working document. Brussels, 1.2.2023/SWD(2023) 30 final, 66. Available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf Last accessed: 08.06.2023
79. Фелелов, О. (2023). Відповідність конкурентного законодавства України до acquis ЄС: над чим доведеться працювати? Юридична газета online. Available at: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/vidpovidnist-konkurentnogo-zakonodavstva-ukrayini-acquis-es-nad-chim-dovedetsya-pracuyvati.html> Last accessed: 08.06.2023
80. Про Антимонопольний комітет України (1993). Закону України № 3659-ХІІ. 26.10.1993. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
81. Положення про порядок подання та розгляду заяв про попереднє отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію суб'єктів господарювання (2002). Затверджено розпорядженням Антимонопольного комітету України № 33-р. 19.02.2002. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-02#Text> Last accessed: 08.06.2023

Received date 16.05.2023

Accepted date 22.06.2023

Published date 30.06.2023

Щербакова Наталія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, кафедра цивільного права і процесу, Донецький національний університет імені Василя Стуса, вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна, 21021

E-mail: sherbakova@donnu.edu.ua